

Verksamhetsrapport

efter kvalitetsgranskning av undervisningen i
historia vid Gullstensskolan äldre
i Gullspångs kommun

Innehåll

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Gullstensskolan äldre

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av undervisningen i historia under våren 2015. Granskningen vid Gullstensskolan äldre i Gullspångs kommun ingår i detta projekt.

Gullstensskolan besöktes den 4–6 februari 2015. Ansvariga inspektörer har undervisningsråd Malin Lundquist och utredare Ingrid Essegård varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse för kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av undervisningen i historia genomförs i totalt 21 kommunala skolor och 7 fristående skolor. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrundsuppgifter om Gullstensskolan äldre

Gullstensskolan äldre är kommunens enda skolenhet för årskurserna 7–9. På skolan går cirka 180 elever. Enligt nationell statistik nådde 89,7 procent av eleverna i årskurs 9 minst betyget E i ämnet historia läsåret 2013/2014.

Undervisningen i historia bedrivs av tre legitimerade lärare. Lärarnas yrkeserfarenhet som lärare varierar från 3–17 år. Samtliga tre historielärare undervisar även i de övriga tre samhällsorienterande ämnena. Lärarna är organiserade i ett ämneslag och ingår även i olika arbetslag. Gullstensskolan äldre har en gemensam planering för fördelningen av det centrala innehållet gällande de historiska tidsperioder och utpekade händelser i kursplanen.

Resultat

I vilken utsträckning får eleverna skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att använda en historisk referensram?

Här bedöms om undervisningen innehåller historiska kunskaper som anspelar på uppfattningar om dåtiden – uppfattningar som delas av många och som man i olika sammanhang förväntas känna till. Vidare bedöms om undervisningen innehåller kunskaper om historiska sammanhang som har lett fram till nuet. Kunskaper om historiska sammanhang kan öka elevernas förståelse för att samhället förändras av en mängd olika orsaker och att det påverkar förutsättningarna för eleverna själva och för deras omgivning. Erfarenheter från hela världen måste ingå i den historiska referensramen. Här bedöms även om undervisningen ger en kronologisk överblick. En grundläggande förståelse för kronologin i olika skeenden är en förutsättning för att kunna resonera om orsaker till, och konsekvenser av, förändringar i samhället.

Vidare bedöms om eleverna får använda adekvata begrepp kring en historisk referensram. Slutligen bedöms också vilket stöd eleverna får i form av tydliga beskrivningar och förklaringar samt om eleverna får diskutera och reflektera kring en historisk referensram.

Kunskaper om historia

Av intervjun med lärarna framgår att de i första hand utgår från det centrala innehållet när de planerar undervisningen i historia. Utifrån det centrala innehållet har lärarna en gemensam planering för de tre årskurserna. Under de lektioner som observerades under Skolinspektionens besök behandlades antikens Grekland, franska revolutionen, första världskriget och kalla kriget. Lektionsobservationer, intervjuer med elever och lärare, skolans insända dokument samt den elevenkät som Skolinspektionen har genomfört i samband med granskningen visar att undervisningen mycket ofta behandlar historiska kunskaper om tidsperioder, händelser och personer i det förflutna och kunskaper om orsaker till förändringar. Till exempel arbetar eleverna med viktiga politiska händelser under kalla kriget och orsakerna till franska revolutionen.

Lärare uppger att det är viktigt att lära av historien för att inte upprepa de misstag som har begåtts. Nyligen har skolan haft ett särskilt tema kring förintelsen, och både lärare och elever framhåller i intervjuer vikten av att dra lärdom av detta.

Historiska sammanhang

Av intervjuer med elever och lärare framgår att undervisningen ofta lyfter fram orsaks-samband för att på så sätt ge eleverna ett historiskt sammanhang. Vid de observerade lektionerna diskuteras till exempel orsakerna till franska revolutionen i omfattande utsträckning. Det bekräftas även utifrån de arbetsuppgifter som Skolinspektionen har tagit del av inför besöket. Bland annat ska eleverna i sin loggbok resonera om orsakerna till den industriella revolutionen. Lektionsobservationerna visar att i samband med att undervisningen behandlar antiken respektive franska revolutionen uppmärksammas demokratins framväxt och vilken betydelse det har för dagens samhälle.

Kronologisk överblick

Av lektionsobservationerna framgår att eleverna i undervisningen får jämföra historiska skeenden och förhållanden med andra historiska händelser och med samtiden. När eleverna arbetar med antiken och de grekiska kolonierna runt Medelhavet görs till exempel jämförelser med svenskarnas utvandring till Amerika och hur eleverna själva skulle agera om de skulle flytta till ett annat land. I detta sammanhang försöker läraren ta vara på elevernas egna erfarenheter av att hålla traditioner vid liv, vid exempelvis migration till ett annat land.

Av elev- och lärarintervjuer framgår delvis olika bilder om undervisningen tydliggör utvecklingslinjerna. Det finns klasser där både elever och lärare kan ge tydliga exempel på hur undervisningen behandlar utvecklingslinjer, exempelvis kvinnans roll i samhället. Övriga elever och lärare kan inte ge några tydliga exempel på hur undervisningen behandlar utvecklingslinjer som löper över flera olika tidsperioder.

Lektionsobservationerna och intervjuerna med såväl lärare som elever visar att jämförelserna av olika tidsperioder i huvudsak sker mellan den tidsperiod som undervisningen berör samt med samtiden, eller med närliggande tidsperioder, exempelvis andra världskriget och kalla kriget. Av lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare framkommer få exempel när eleverna får möjlighet att ange tänkbara fortsättningar på utvecklingslinjer, grundat i hänvisningar till det förflutna. Ett exempel på detta är när eleverna, i samband med att de arbetar med den forntida människans sätt att leva, får göra jämförelser med nutiden samt resonera om den framtida människans levnadsförhållanden.

Användning av historiska begrepp kopplat till historisk referensram

Vid de observerade lektionerna förekommer en frekvent användning av historiska begrepp kopplade till historisk referensram. Intervjuade elever och lärare ger en samstämmig bild av att undervisningen i historia kontinuerligt innehåller inläring av nya begrepp och att eleverna ges möjlighet att använda och sätta in begreppen i adekvata sammanhang, till exempel hur stadsstater förklaras.

Lektionsobservationer och arbetsuppgifter som Skolinspektionen har tagit del av, visar att de begrepp som eleverna använder är främst sådana som är kopplade till olika tidsperioder men att även analytiska begrepp som till exempel orsak och konsekvens förekommer.

Aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar kopplat till historisk referensram

Planering, arbetsuppgifter och lärares bedömningar finns tillgängliga för eleverna på en lärplattform. Av lektionsobservationerna framgår att lektionerna inleds med ett så kallat startblock, där läraren kort går igenom hur lektionen kommer att se ut, vad som kommer att behandlas och när lektionen avslutas.

Under flertalet av de observerade lektionerna ges eleverna möjlighet att i smågrupper eller i helklass i dialog med läraren förtydliga och förklara begrepp. Av elevintervjuer framgår att lärarna använder olika metoder för att lära ut begreppen. Dels finns det lärare som i huvudsak låter eleverna arbeta med uppgifter i läroboken, dels finns det lärare som förklarar begreppen genom att använda bilder och tavlan och i dialog med eleverna. Eleverna som ofta går igenom begrepp gemensamt uppger att de diskussioner som förs, antingen i smågrupper eller gemensamt med läraren, gör att förståelsen blir djupare och det blir lättare att använda begreppen. De elever som i huvudsak lär begrepp i enskilt arbete uppger att begreppen stundtals är svåra att förstå och att lärarens förklaring inte alltid förtydligar.

De elevgrupper som konsekvent arbetar med kontinuerligt loggboksanvändande, är de elever som i intervjuer tydligast kan beskriva hur läraren stämmer av och förändrar sin undervisning utifrån hur elevgruppen uttrycker att de bäst lär sig. Vidare uppger intervjuade elever att variationen av arbetsuppgifter och att läraren försöker aktivera olika sinnen hos eleverna bidrar positivt till att utveckla elevernas förståelse och engagemang i undervisningen.

Diskussion och reflektion kopplat till historisk referensram

Av lektionsobservationerna och intervjuer med lärare och elever framkommer att undervisningen i historia konsekvent innehåller inslag där eleverna får möjlighet att diskutera och reflektera. Till exempel diskuterar eleverna kvinnornas levnadsvillkor under antiken och i undervisningen som behandlar första världskriget ges eleverna möjlighet att reflektera över varför det ofta blir krig och konflikter då en stormakt försvagas.

De intervjuade eleverna beskriver att det generellt råder ett tillåtande och öppet diskussionsklimat i klassrummet. En stor andel elever i varje klass deltar i diskussionerna. I de flesta fall varierar undervisningen, så att eleverna både ges möjlighet att diskutera med varandra i par eller grupper och med läraren i helklass.

Både elever och lärare uppger i intervjuerna att det är vanligt att det i diskussionerna görs jämförelser och paralleller mellan dåtid och nutid. Lektionsobservationerna visar att det till viss del även finns inslag av reflektioner kring framtiden. I samband med att eleverna arbetar med orsakerna till franska revolutionen ska eleverna diskutera och ge förslag på vad som i dagens samhälle skulle kunna föranleda en revolution. Dessa resonemang underbyggs dock inte med hänvisningar till det förflutna och nuet.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna i undervisningen får behandla händelser och personer i det förflutna samt historiska sammanhang i mycket hög grad. Eleverna får i ganska hög grad koppla samman dåtid och nutid. Däremot får eleverna i låg utsträckning koppla samman historiska tidsperioder med framtiden.

I vilken utsträckning får eleverna skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap?

Här bedöms om undervisningen ger en orientering i källkritiska metoder och att eleverna får öva på att ställa frågor till och värdera historiska källor. Den övergripande frågan är hur vi kan veta något om det förflutna. Kursplanen pekar ut såväl skriftliga källor som arkeologiskt material, platser och levande människors berättelser som källor till historisk kunskap. Genom att eleverna får komma i kontakt med historiskt källmaterial kan ämnet bli levande för dem. När de tolkar och värderar källorna arbetar de dessutom som historiker och är med och skriver historia. Elevernas historiemedvetande utvecklas när de lär sig något om det förflutna, samtidigt som de får en insikt i vetenskapliga metoder och kan reflektera över hur deras tolkningar färgas av egna erfarenheter och värderingar. Här bedöms också om undervisningen ger eleverna möjlighet att genom källorna leva sig in i förhållanden och värderingar som rådde förr, det vill säga utveckla historisk empati och föra etiska resonemang om och ifrågasätta handlingar och värderingar under tidigare perioder i historien.

Vidare bedöms om eleverna får använda adekvata begrepp för att kritiskt granska, tolka och värdera källor. Slutligen bedöms också vilket stöd eleverna får i form av tydliga beskrivningar och förklaringar samt om eleverna får diskutera och reflektera kring hur de utifrån en kritisk granskning, tolkning och värdering av källor kan skapa historisk kunskap.

Orientering i källkritiska metoder

Av lektionsobservationer och intervjuer med elever och lärare framgår att arbetet med källkritik i första hand relateras till en allmän förmåga att söka och kritiskt granska information och vara uppmärksam på källornas trovärdighet. Av elevintervjuerna framgår att några elever erinrar sig att de vid ett tillfälle har arbetat med historiska källor i undervisningen. Den historiska källan var ett brev från en emigrant i Amerika. Eleverna uppger att det främst var i ämnet svenska de arbetade med brevet, men att kopplingar gjordes till ämnet historia då dessa elever har samma lärare i de båda ämnena. I intervjuer med lärarna framgår att även om enstaka historiska källor har använts i undervisningen, till exempel brev från emigranter, fotografier och utdrag ur *Mein Kampf*, har det mer varit för att illustrera fakta. Av lektionsobservationerna och intervjuer med lärare och elever framkommer inga konkreta exempel på när eleverna fått möjlighet att ställa frågor till och värdera historiska källor som grund för historisk kunskap. Lärarna framhåller detta som ett utvecklingsområde.

Använda och tolka källor för att utveckla historisk empati

Av lektionsobservationerna framgår inget konkret exempel på arbete med historiska källor i syfte att ge eleverna möjlighet att genom källorna leva sig in i förhållanden och värderingar som rådde förr. Det framkommer inte heller några exempel på detta i de planeringar eller arbetsuppgifter som Skolinspektionen har tagit del av inför besöket. Som framgår av ovanstående stycke, använder lärare historiska källor för att illustrera fakta. I lärarintervjun framkommer att det finns inslag då källor används för att ut-

veckla historisk empati, till exempel då elever får arbeta med svenska emigranternas brev. Det framgår av såväl elevintervjuer som av enkäten att undervisningen i historia behandlar hur människor tänkte förr och varför man idag tänker annorlunda, dock sker detta mycket sällan utifrån historiska källor.

Användning av historiska begrepp kopplat till att kritiskt granska, tolka och värdera källor

Elevintervjuer visar att flera elever spontant använder begreppet källkritik, och då i betydelsen att värdera källans tillförlitlighet. Eleverna kan inte ge några exempel på när de har använt med historiska begrepp kopplade till källkritik. Av lärarintervjun framgår att det i undervisningen inte finns några inplanerade arbetsuppgifter kopplade till historisk källkritik och lärarna uppger att det är ett utvecklingsområde.

Aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar kopplat till att kritiskt granska, tolka och värdera källor

Det framgår av lektionsobservationer, insända dokument och intervjuer med såväl elever som lärare att eleverna generellt får aktivt lärarstöd i undervisningen i historia. Men då undervisningen inte innehåller uppgifter som är kopplade till att kritiskt granska, tolka och värdera historiska källor, omfattas inte detta av lärarstödet.

Diskussion och reflektion kopplat till att kritiskt granska, tolka och värdera källor

Av lektionsobservationer och intervjuer framgår att undervisningen innehåller inslag av att kritiskt granska källors trovärdighet, men inte utifrån ett historievetenskapligt källkritiskt förhållningssätt.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna i mycket låg grad får kritiskt granska tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap.

I vilken utsträckning får eleverna skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv?

Här bedöms om undervisningen ger eleverna möjligheter att reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv. Vidare granskas om undervisningen innehåller moment kring hur historia kan användas för olika syften och förståelse för hur historiska berättelser används i samhället och i vardagslivet. Historieskrivningen är inte neutral utan görs utifrån något syfte eller i ett specifikt sammanhang. Historia kan vara ett verktyg både för enskilda individer och för grupper att formulera hur de vill uppfattas och vad de vill göra genom att berätta om det förflutna. Historia kan också användas för att skapa familjesammanhållning eller etablera identiteter baserade på till exempel klass, genus, etnicitet, generation eller nationell tillhörighet. Med kunskaper om detta får eleverna möjlighet att upptäcka och förstå när och hur historia används för att påverka människor i olika sammanhang.

Vidare bedöms om eleverna får använda adekvata begrepp för att reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv. Slutligen bedöms också vilket stöd eleverna får i form av tydliga beskrivningar och förklaringar samt om eleverna får diskutera och reflektera kring hur de och andra använder historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv.

Egen och andras användning av historia

Av lektionsobservationer, intervjuer med elever och lärare och av dokument som Skolinspektionen har tagit del av, framgår att undervisningen har mycket få inslag där eleverna får möjlighet att reflektera över sin egen och andras användning av historia. De intervjuade eleverna kan inte ge några exempel på att de har fått reflektera över hur man kan använda sig av historia i olika syften och sammanhang. Lärare kan ge exempel på hur de har arbetat med hur bilden av Sveriges neutralitet under andra världskriget har förändrats över tid. De ger även som exempel att de under mellankrigstiden berör det klassiska fotografiet där Trotskij i en senare version bortretuscherats från trappan till den talarstol där Lenin höll tal 1920. Lärarna uttrycker att det är svårt att arbeta med historieanvändning och att det är ett utvecklingsområde.

Användning av historiska begrepp kopplat till användning av historia

Av intervjuer, observationer eller dokumentation framkommer inga exempel på hur undervisningen behandlar begrepp som är kopplade till användning av historia.

Aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar kopplat till användning av historia

Som framgår av ovanstående stycke förekommer inga begrepp i undervisningen under lektionsobservationerna som kan användas för att utveckla förmågan att förstå hur historia kan användas. Det framgår av elev- och lärarintervjuer att det inte görs tydligt för eleverna när undervisningen behandlar hur historia kan användas.

Diskussion och reflektion kopplat till användning av historia

Lektionsobservationerna och intervjuerna med såväl lärare som elever visar att undervisningen innehåller mycket få inslag där eleverna får diskutera eller reflektera kring sin egen och andras användning av historia.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna i mycket låg grad får reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv.

Allmändidaktik

En framgångsrik undervisning som leder till att eleverna når goda studieresultat kan inte beskrivas i endimensionella termer. Det är kvaliteten i lärarens kombinerade kunskaper, förmågor och handlingar i varje unik undervisningssituation som skapar förutsättningar för elevers lärande och kunskapsutveckling. Utifrån forskningsöversikten Utmärkt undervisning¹ går det dock att peka ut några specifika kompetenser hos läraren som visat sig ha stor betydelse.

Av intervjuer med elever och lärare samt av lektionsobservationer framgår att lärarna medvetet kopplar undervisningen i historia till aktuella händelser och elevernas vardag för att göra ämnet intressant och för att förklara och förtydliga det historiska innehållet. Det framgår dock av elevintervjuer och lektionsobservationer att lärarna i olika hög utsträckning når detta mål. Exempelvis fanns det under lektionsobservationerna tillfällen där lärare, antingen i dialog med hela klassen, eller i dialog med enskild elev, inte lyckades förklara sammanhang eller olika begrepp.

Lektionsobservationerna och intervjuer med såväl lärare som elever visar att de undervisande lärarna skapar en trygg, stödjande och uppmuntrande lärmiljö. Vidare visar lektionsobservationer och elevintervjuer generellt en variation i undervisningen som innebär att eleverna får pröva olika arbetssätt och arbetsformer. Studieron är oftast god och utifrån lektionsobservationerna kan konstateras att studieron minskar när undervisningen har liten variation. Undervisningen är, enligt intervjuade elever och lärare anpassad till elevers olika behov och förutsättningar med möjlighet till såväl utmaningar som stöd eller extra anpassningar. Det framgår av dokument som Skolinspektionen har tagit del, samt utifrån elevintervjuer att det i undervisningen finns uppföljning, återkoppling och reflektion över lärandet. Tydligast kan de elever, vars lärare konsekvent använder loggbok och utvärdering av undervisningen, exemplifiera detta.

Syfte och frågeställningar

Flera historiedidaktiska studier pekar på att det finns brister i undervisningen och i elevernas färdigheter när det gäller att skapa sammanhang mellan tidsdimensionerna dåtid, nutid och framtid när de olika förmågorna i ämnet historia behandlas. Detta är en viktig aspekt av det som handlar om historieämnets syfte – att utveckla elevernas historiemedvetande, och därför en central kvalitetsaspekt av undervisning i historia i grundskolan. Granskningens syfte är med bakgrund i detta att granska om undervisningen i historia i grundskolan utformas så att eleverna får möjlighet att skapa förmågespecifika samband mellan tidsdimensioner, det vill säga knyta samman olika tidsdimensioner, till exempel dåtid till nutid och framtid, när de använder en historisk referensram, arbetar med källor, reflekterar över historieanvändning och använder historiska begrepp.

¹ Håkansson, Jan & Sundberg, Daniel (2012). *Utmärkt undervisning: framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning*. 1. utg. Stockholm: Natur & Kultur

För att uppfylla syftet ska följande frågeställningar besvaras:

1. Innehåller undervisningen moment och uppgifter där eleverna får skapa samband mellan olika tidsdimensioner genom att:

- a) använda en historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder, händelser, gestalter, kulturmöten och utvecklingslinjer?
- b) kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap?
- c) reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv?
- d) använda historiska begrepp för att analysera hur historisk kunskap ordnas, skapas och används?

2. Får eleverna stöd i historieundervisningen generellt, och i synnerhet för att skapa samband mellan olika tidsdimensioner, genom att de får:

- a) ett aktivt lärarstöd i form av tydliga beskrivningar och förklaringar?
- b) diskutera och reflektera?

Frågeställning 1a–1d fokuserar på *vad* historieundervisningen innehåller, och bygger på kursplanens uppfattning om att de fyra förmågorna historisk referensram, källhantering, historieanvändning och historiska begrepp tillsammans utvecklar elevernas historiemedvetande.

Frågeställningarna 2a–2b fokuserar på *hur* historieundervisningen genomförs och knyter an till Skolinspektionens modell för undervisningsgranskning. Fråga 2a tar fasta på om läraren är tydlig och konkret när det gäller att beskriva och förklara olika saker för eleverna, i synnerhet vad det innebär att knyta ihop olika tidsperioder genom förmågorna. Fråga 2b tar fasta på om eleverna får ge uttryck för och utbyta tankar och resonemang – enskilt eller i grupp med andra elever och läraren. Det ska framhållas att frågorna 2a och 2b även avser historieundervisningen generellt, det vill säga även i de fall eleverna *inte* får skapa tidssamband genom förmågorna.

Metod och material

I Skolinspektionens modell för granskning av undervisning ingår olika datainsamlingsmetoder: intervjuer, dokumentstudier, statistik, observationer och enkäter. De underlag som samlats in inför och under Skolinspektionens besök på skolan analyseras sedan av de inspektörer som genomfört besöket varpå dessa redovisar sina bedömningar av i vilken grad undervisningen i historia lever upp till kursplanens krav i ett beslut och i denna rapport.

Rapporten är disponerad utifrån de tre inledande ämnesspecifika förmågor som beskrivs kursplanen. Förmågan att använda adekvata begrepp i relation till de tre inledande förmågorna behandlas i respektive delavsnitt. För att eleverna ska kunna utveckla en historisk referensram och förståelse för hur historia skapas och används behöver de tillgång till ett ämnesspråk. Begreppen är verktyg som kan användas genomgående i all

undervisning och bidra till fördjupad förståelse för ämnets centrala frågeställningar. I kursplanen finns två typer av begrepp, *tidsrelaterade begrepp* som knyter an till epoker eller specifika tidsperioder och *övergripande begrepp* som fungerar som analysverktyg genom att de belyser grundläggande historiska frågeställningar som är relevanta för de tidsperioder man studerar.